

HUNGARIKUMOK A FRANCIA NEMZETI KÖNYVTÁRBAN (BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, PARIS)

MURAKÖZY-BORSOS, NORA

Ahhoz, hogy a francia Nemzeti Könyvtárban található hungarikák jelentőségét vázolni tudjam, a könyvtár történetének, felépítésének és kulturális szerepének rövid ismertetése is szükséges.

A könyvtár eredete a XIV. századra nyúlik vissza. Eredetileg V. Károly király magánkönyvtára volt. Több mint ezer kéziratát először Gilles Malet vette számba, s készítette 1373-ban az első katalógust. V. Károly halála után a könyvtár állománya – az örökösök nemtörődömsége miatt – erősen lecsökkent, elkallódott. A könyvtár színvonala XI. Lajos alatt lendült fel újra, de igazi nagyságát csak I. Ferenc uralkodása alatt érte el a XVI. században. Ez az uralkodó költséget nem kímélve, tudományos rendszerességgel gazdagította a meglévő anyagot. Az ő nevéhez fűződik az 1537-es „Ordonnance de Montpellier” (Montpellier-i adiktum), mely kötelezte a nyomdászokat, hogy minden nyomtatott műből egy példányt szolgáltatassanak be a Királyi Könyvtárnak. Ez tehát a ma is érvényben lévő „kötelezpéldány-szolgáltatás” őse, s ennek köszönhető, hogy a könyvtárban a XVI. századtól kezdve az összes, Franciaországban megjelent munka megtalálható.

A könyvtár állományának elhelyezése gyakran változott, egészen a XVIII. századig, amikor jelenlegi helyére, a párizsi rue de Richelieu-beli épületbe került. Az állományt, amely addig a Fontainebleau-i és Blois-i palotában volt elhelyezve, IX. Károly vitette Párizsba. A nagy anyagot itt is szét kellett osztani: egy része különböző kolostorokba (Collège de Clermont, Cloître des Cordeliers stb.), az értékesebbje pedig a Louvre épületébe került.

Ennek a tarthatatlan állapotnak akart véget vetni XIV. Lajos minisztere, Colbert, aki a Vivienne utcában lévő két magánpalotáját engedte át a könyvtár elhelyezésének céljára. A XVII–XVIII. század folyamán a környező magánpalotákat is (Hôtel de Nevers, Chivry, Toubouff stb.) sikerült a könyvtár számára megszerezni. Ezeket a különálló épületeket Robert Cotte építész tervei szerint egy nagy, célszerű könyvtárrá építették egybe. Ez alkotja mind a mai napig a könyvtár főépületét.

1688-ban, amikor Nicolas Clément az első teljes katalógust elkészítette, az állomány kb. 50 ezer kötet volt. Clément nevéhez fűződik a könyvek 23 szakterületre kiterjedő osztályozása is, amit később a könyvek forma, ill. nagyság szerinti osztályozásával egészítették ki (Fol., 4°, 8° stb.).

A könyvtár állománya a francia forradalom alatt és utána mérhetetlenül megszaprodott, mivel a kolostorok és az arisztokrácia elkobzott könyvtárai az állam tulajdonába mentek át.

A jelenlegi állományt lehetetlen pontosan felmérni, egyrészt azért, mert a különböző osztályoknak saját raktárak van, másrészt pedig a ritkábban igényelt könyveket és a folyóiratok régebbi számainak az ötvenes években épült hatalmas Versailles-i raktárban

őrzik. Az olvasóterem melletti központi nagy raktár kb. 9 millió könyvet tart számon. Ez – szemléletesebben – 90 km hosszúságnak felelne meg, ha a polcokat sorba raknák. Az évi gyarapodás kb. 60–65 ezer monográfia, mely kb. 2 km-nyi helyet igényel.

A könyvtár a következő 9 nagy osztályra (département) oszlik:

1. *nyomtatványok* (Imprimés). A *központi raktáron* kívül ide tartozik a 700 személyt befogadó *olvasóterem* és az ún. „Réserve”, ahol az ősnymtatványokat és a legértékesebb könyveket tárolják. Ide tartozott a „Pokol” (Enfer) nevezetű zárolt pornografikus anyag is, amely a manapság megjelenő, szabad forgalomban lévő „művek” 10%-át sem tudná befogadni.

2. A *Gyarapítási osztály* (Département des Entrées) feladata a beszerzés, a beérkezett anyag állományba vétele, feldolgozása és a raktárakba való továbbítása. Itt készül – a kötelezpéldányok alapján – a Nemzeti Bibliográfia és az idegen nyelveken megjelent könyvek általános és kiegészítő katalógusa. A „*Bibliographie de la France*” számítógéppel készül az *ISBD* (International Standard Bibliographic Description) követelményei szerint. Ehhez csak annyit fűznék hozzá, hogy a számítóközpont nem Párizsban, hanem Grenoble mellett, egy l’Isle d’Abeau nevű helységben van, s hogy a bibliográfia *hetenként átlagban 500–700* címmel gazdagodik. Az idegen nyelvű könyvek számítógépes katalogizálása még nem kezdődött el, az erre vonatkozó rendszer még kidolgozás alatt áll.

3. A *Folyóiratosztálynak* külön olvasóterme és katalógusa van. Itt a XVII. századtól kezdődően az ország területén megjelent összes folyóirat és újság megtalálható. A könyvtárnak kb. 280 ezer folytatólagos kiadvány jár, ami napi 5500 tétel beérkezését jelenti. A legtöbb újságot csak mikrofilmen kaphatják meg az olvasók. 83 magyar kiadású folyóirat érkezik rendszeresen. A XIX. századtól (1867-től) 220 magyar folyóiratot tartanak számon.

4. A *Kéziratosztály* állománya kb. 300 ezer kötetet tesz ki. A legrégebbi s mindenfajta civilizációt s nyelvet felölelő kéziratok emlékeken, kódexeken kívül számos nagy francia író, tudós, művész (Pascal, Diderot, Victor Hugo, Proust stb.) található itt.

5. A *Metszet- és Plakátosztály* (Estampes) eredete XIV. Lajos magán-metszetgyűjteménye (1667). Jelenlegi állománya kb. 14 millió metszet és 2 millió fénykép. 1689 óta a kötelezpéldány-szolgáltatás a metszetekre és a plakátokra is vonatkozik. Ez a gazdag gyűjtemény nem csupán a kutatóknak, hanem a jelmez- és díszlettervezőknek is nagy segítségére van, különösen, ha ezek történelmi tárgyú témán dolgoznak.

6. A *Térkép- és földrajzi osztály* a világ egyik leggazdagabb régi térképgyűjteményét mondhatja magáénak, amelynek eredete a XIII. századra nyúlik vissza. Az itt őrzött művészi kivitelű régi földgömböknek, mérőeszközöknek az értéke szinte felbecsülhetetlen. Az elmúlt háborúk alatt a francia vezérkar gyakran használta ennek az osztálynak gazdag és ritkaságokban bővelkedő anyagát.

7. A *Zenei osztály* (Musique) elég újkeletű, 1964-ben avatták fel a könyvtárral szemben lévő új épületben, gyűjteménye zenére vonatkozó szakirodalmat és kottákat tartalmaz.

8. A *Hangmúzeum* (Phonothèque) kizárólag hangfelvételeket gyűjt; nem csupán zenei anyagot, hanem híres emberek hangját megőrzítő felvételeket is. Az érdekesség kedvéért megemlítem, hogy ez a részleg nemrégiben Kossuth hangjával gazdagodott.

9. A könyvtár leghíresebb és legértékesebb osztálya az *Érem- és régészeti gyűjtemény* (Médailles et antiquités). Ez a részleg az egykori Nevers palotában, a „Hotel de Nevers”-ben található, amelynek megőrizték eredeti, XV. Lajos korabeli berendezését. Az érmekre és pénzekre 1904-től kezdve vonatkozik a kötelespéldány-szolgáltatás. Az állomány magva szintén a királyok magángyűjteménye. Az igen nagy műzeális és művészi értékű, görög, római, gall és középkori kámea- és műtárgy-gyűjtemény a közönség számára sajnos hozzáférhetetlen.

A felsorolt osztályoknak külön raktárak, olvasótermük, s tárgykörüknek megfelelő, speciális katalógusai vannak.

Mint minden nagy nemzeti könyvtárnak, a franciának is saját kiadóhivatala, restauráló-könyvkötő műhelye, fénykép- és mikrofilm-szolgálat stb. van.

A 3–4 hónaponként megújuló kiállítások nem csupán a nagyközönség művelődési igényeit elégítik ki, hanem bevételt is jelentenek a könyvtár számára. A kiállítások zömét különféle kulturális vagy művészeti témáknak vagy híres embereknek szentelik. (A könyv története, az azték kultúra, Voltaire, Colette stb.)

Befejezésül hadd szóljak a *könyvtár hungarika-állományáról*. Hosszú évek s több szakember munkája lenne szükséges ahhoz, hogy a könyvtárban található magyar vagy magyar vonatkozású anyagot – legalábbis nagy vonalakban – fel lehessen kutatni, s ebből egy különálló magyar katalógust lehessen készíteni. Ha nem íránk a magyart latin betűkkel, sokkal egyszerűbb lenne a dolgunk: a könyvek s természetesen a folyóiratok külön katalógusban jelennének meg, úgy, mint a cirill, görög, héber, arab stb. állomány.

A magyar delegációval s főleg Sebestyén Gézával folytatott beszélgetések során már 1973-ban, a Grenoble-i IFLA Konferencia folyamán felmerült az az ötlet, hogy ösztöndíjat kellene kérni 1–2 magyar könyvtáros részére, akik a különböző katalógusokból kiválogatnák a magyar anyagot. A francia Nemzeti Könyvtár vezetősége nagy érdeklődéssel várja Havasi Zoltán főigazgatóhelyettes ígért látogatását, s reméli, hogy ezt a tervet – a kedvezőtlen gazdasági viszonyok ellenére is – meg lehet valósítani, vagy legalábbis el lehet kezdeni. Kezdetnek elegendő lenne az 1910-től beérkezett munkákat feltérképezni, hiszen Kont István kitűnő munkájában, a *„Bibliographie française de la Hongrie”*-ban az 1521-től 1910-ig tartó időszakot már feldolgozta, bár pótlásokra ezt az időszakot illetően is nagy szükség lenne.

Apponyi Sándornak, a magyar kultúra felbecsülhetetlen értékű ismertetőjének *„Hungarica: Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften”* (München, 1900–1927) c. munkája a XVIII. századdal befejeződik. Ennek a műnek a folytatását azonban csak egy nagyméretű, egész Európára kiterjedő kutatóprogrammal lehetne megvalósítani. Sajnos, mindez idő s főleg pénz kérdése, ezen kívül a francia Nemzeti Könyvtárban a katalógusok használata – a bonyolult osztályozási rendszer és a katalógusok tárgy- és időbeni széttagolása miatt – elég nagy feladatnak ígérkezik. Hadd idézzem erre vonatkozólag Szerb Antal párizsi visszaemlékezését, a *„Nyaralás a könyvtárban”* című karcolatából: „A katalógusokban megtalálni valamit olyan leleményt igénylő feladat volt, hogy nem is tudnám módszerét írásban elmondani, mindössze annyit szemléltetésül, hogy csak a harmadik nyáron jöttem tisztába a katalógus minden csínjával-bínjával; büszke is voltam rá, és egész délelőttöket töltöttem azzal, hogy egy-egy ismerősöm-

nek, vagy esetleg egy addig ismeretlen, de rokonszenves hölgynek megmagyaráztam, hogyan kell bánni vele. De éppen ez volt az izgalmas. Ha az ember a könyvet rögtön megtalálja, mint pl. a British Museum utolérhetetlenül tökéletes katalógusában, a mulatság fele elvész. A franciák értenek az élet művészetéhez.” A helyzet azóta sem változott sokat, magam is számtalanszor kalauzoltam reménytelenül, kimerült kutatókat a katalógusok labirintusában.

Ami a magyar anyag gyarapítási szempontjait illeti, majdnem kizárólag humán tárgyú művekre van szükség, s főleg olyanokra, melyek valamelyik ismert európai nyelven jelennek meg. Élvonalban a Magyar Tudományos Akadémia kiadványai találhatók, de nagy megbecsülésben állnak az egyetemek, múzeumok s egyéb tudományos intézmények munkái is. A Corvina által kiadott művészeti könyveknek pedig egyenesen közönségsikere van. Gyakran teszik fel nekem a kérdést, hogy egy kis és nem túl gazdag ország hogyan képes ilyen mennyiségű s főleg minőségű könyvet megjelentetni?

Legnagyobb becsben a magyar orientalisztikai kutatás áll. A finnugor, mongol, török, történelmi, nyelvészeti s néprajzi műveket azonnal jelentenem kell a keleti nyelvek részlegének. Nagy az érdeklődés a könyvtártudományi, bibliográfiai, társadalmi, történelmi, numizmatikai, szociológiai kiadványok iránt is, feltéve, ha ezek a nyugatiak számára érthető nyelven íródtak. A régészeti, a műemlékvédelmi és a nyelvészeti kutatások (Nyelvatlasz) szintén nagy elismerést váltanak ki.

A magyar irodalom a legrégebb időktől kezdve, majdnem teljes egészében képviselve van, de sajnos kevés a magyarul tudó olvasók (történészek, nyelvészek) száma. Az eddigieknél sokkal több francia fordítást kellene megjelentetni a magyar irodalom alkotásaiból s főleg történelmi regényeiből. Mindazok, akikkel a Corvina „Les auteurs hongrois” sorozatában megjelent vagy egyéb, franciára fordított regényt megismertettem, állandóan érdeklődnek az újdonságok iránt. Felbecsülhetetlen segítséget jelent ezen a téren az OSZK által készített „Magyarországi irodalom idegen nyelven, 1945–68” című bibliográfia is.

A francia Nemzeti Könyvtár magyar állománya Európa egyik leggazdagabb ilyen gyűjteménye. Eredete a Királyi Könyvtárig (Bibliothèque royale) nyúlik vissza. Nem csupán a magyar történelmet és a francia-magyar kapcsolatokat lehet általa nyomon követni, hanem megtalálható mindazon munkák nagy része is, melyeket világszerte a magyarokról írtak.

Körülbelül 150-re becsülhető az 1500 előtti, magyar történelmi vonatkozású kéziratok – diplomáciai iratok, szerződések, oklevelek stb. – száma. Számunkra különösen becses az öt korvina: egy-egy Ambrosius-, Cassianus-, Hieronymus- és Ptolemaeus-kódex, valamint Aristoteles műveinek 5 kötetes nyomtatott kiadása. Megtalálható itt az első magyar nyomtatott könyv, a Chronica Hungarorum (1473) egyik példánya is.

A Hunyadiak koráról számos magyar és külföldi munka található, ugyanez áll a Rákóczi- és az 1848-as szabadságharc idejére. Rákóczi és Kossuth neve egyébként még azok előtt sem ismeretlen, akik a magyarokat következetesen szláv eredettel könyvelik el. Történelmünk nagy alakjainak (Rákóczi, Kossuth, Széchenyi, Deák stb.) munkái és emlékiratai mind hiánytalanul megvannak. Érdekes volna azonban felkutatni és összegyűjteni annak a sok százra tehető magyar emigránsnak az írásait is, akik évszázadokon keresztül menedéket találtak a francia földön. Tudtommal néhány ösztöndíjas magyar történész

gyűjtött már ilyen jellegű anyagot, főleg a Magyar Tanácsköztársaság bukását követő időszakról.

A Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat, Országos Levéltár stb. sorozati és monografikus kiadványai az első világháború kitöréséig majdnem hiánytalanul megtalálhatók (Erdélyi és magyarországi országgyűlési emlékek; Monumenta Vaticana; Magyarország vármegyéi és városai 1880–1900 stb.). A két világháború alatt – politikai okokból – a két ország között nagyon megcsappant az együttműködés, ami a könyvtár ezen időszakra eső gyarapodásán is meglátszik. A helyzet nem sokkal rózsásabb a két háború közé eső időszakban sem. Tanulságos lenne viszont a trianoni béke nyugati visszhangját az itteni művek alapján feldolgozni. Nem csupán nagyszámú, de a magyar ügy iránt szimpátiával viseltető írásokat is találhatunk.

Az 1960-as évekig a magyarul valamicskét tudó könyvtáros is legfeljebb pár hónapig foglalkozott a magyar anyaggal. A csere majdnem kizárólagosan a magyar ajánló jegyzékek alapján történt, de ami ennél még kellemetlenebb, igen sok magyar könyvet a szerző keresztnevére katalogizáltak. Ma már a nemzetközi csere keretében kb. 64 állandó sorozat érkezik külön kérés nélkül, s az évi 300–350 magyar kiadvány számát is emelni lehet. Nagy szükség volna zenei ajánló bibliográfiákra, mind a zenei irodalom, mind a hangfelvételek terén.

A jelenkori anyagot hathatósan bővítette a magyar állam adománya 1973-ban, mikoris a Párizsban bemutatott magyar könyvkiállításon szereplő műveket a Nemzeti Könyvtár kapta meg. Ezek egy részét a Sorbonne finnugor tanszéke vette át, a duplum-példányokat, valamint az idegen nyelvekből magyarra fordított könyveket pedig – az igazgatóság engedélyével – a párizsi Magyar Intézet könyvtárának ajánlottam fel.

A *Szendeffy-gyűjtemény* is külön említést érdemel. Ezzel az igen nagy értékű, kb. 3000 kötetnyi anyaggal 1970-ben gazdagodott a magyar részleg. A könyvek eredetileg báró Szendeffy Aladár, nagy műveltségű orvos és bibliofil magánkönyvtárát képezték. Szendeffy Budapesten született 1865-ben, még az első világháború kitörése előtt egy colmari leányt vett feleségül, s Colmar városában telepedett le. Haláláig hű maradt a magyar kultúrához, s főleg magyar tárgyú magánkönyvtárát ezután is költséget nem kímélve gyarapította. Gyűjteményében szép számban akadnak ritka, régi és első kiadások, megtalálható a világ- és klasszikus irodalom remekműveinek zöme, sőt korabeli és régi orvosi munkák is. Szendeffy 1958-ban halt meg, 93 éves korában. Könyvtárát, valamint műkinccsekkel berendezett házát Colmar városára hagyta. A könyvállomány sokáig feldolgozatlanul hevert a Colmari Városi Könyvtárban, míg végül a Nemzeti Könyvtár a gyűjteményt megvette, s Párizsba hozatta. Az állomány feldolgozása még nincs teljesen befejezve, de hogy a gyűjtemény egyedi jellege megmaradjon, az általános katalógusba kerülő cédulákon kívül két külön cédulakatalógus is készül róla.

A gyűjteményben a Magyar Tudományos Akadémia értesítőin, különböző tudományos sorozatain, klasszikus és újabb kori gyűjteményes kiadványain kívül kb. 200 nyelvészeti, néprajzi, biográfiai, régészeti munka, valamint kb. 150 történeti, levéltári, bibliográfiai, természettudományi és filozófiai munka található. Néhány különösen értékes mű: a XVI. századból két könyv: MONOSZLÓY András: De invocatione et veneratione... (Nagyszombat, 1589.); TELEGDI Miklós: Az Evangeliomoknak, mellyeket... (Nagyszom-